

Oversigt

over det

Kongelige danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger

og

dets Medlemmers Arbejder

i Aaret 1847.

Af

Conferentsraad og Professor **H. C. Ørsted**,
Commandeur af Dannebrogen og Dannebrogsmænd, Selskabets Secretair.

Nr. 5.

Mödet den 7de Mai.

Etatsraad *Kolderup-Rosenvinge* meddeelte adskillige Domme, afsagte af Kongen og Rigsraadet paa den Herredag, som holdtes i Kolding i Aaret 1590 i Juli og August Maaneder. Det var den første Herredag, hvilken Christian d. 4de bivaanede som Konge, og det var paa denne, at en af Rigsraaderne, Christopher Walkendorf, var indstevnet i to mærkelige Sager; den ene var anlagt af hans Collega i Regjeringsforstanderskabet Rigsadmiralen Peder Munk, der paastod, at Walkendorf skulde drages til Ansvar, fordi han ikke havde havt tilbørlig Opsigt med Kongens Orlogsskibe, der i Aaret 1589 skulde føre Dronning Anna til Skotland, men som befandtes i en saadan Tilstand, at man med Livsfare maatte

søge Havn i Norge; den anden anlagt af Hans Lindenov i Anledning af Walkendorfs overilede Adfærd med den bekjendte Mogens Heinesens Henrettelse.

Den første af disse Sager blev paakjendt d. 4de August og fik det Udfald, som ogsaa *Slange* beretter (Christ. d. 4des Hist. S. 42—43), at begge Parter frifandtes for hinandens Tiltale, da Storm og Uvejr antoges at have foranlediget, at Skibene bleve læk, som det hedder i Dommen, „derfor toge Vi den Tale oververt og have dem ellers undskyldt paa baade Sider i alle Maader.” Men Dagen efter finder man i Rigens Dombog Dom afsagt i en Sag, hvor Skibsflaaden, som den kaldes, atter berøres og Walkendorf fremtræder paa en Maade, som giver denne Sag en vis Mærkelighed. Tre Personer, hvoraf den Første, Markus Hes, Aaret iforvejen var entlediget fra sit Borgermesterembede i Kjöbenhavn, den Anden Peder Andersen, der havde været Byfoged, og den Tredie Enken efter Claus Rytter, der havde været Borgermester siden 1584 og var död 1589, före Klage over Peder Frandsen, der i dette Aar var bleven beskikket til Byfoged i Kjöbenhavn, fordi han d. 25de Mai 1590 om Nattetide havde sendt tre af Stadens Sognepræster i Fængslet til en Qvinde, Anne Coldings, som var anklaget og dömt fra Livet for Troldom, for at forhøre hende tilligemed hendes Dommere og dem, for hvem hun havde aflagt Bekjendelse, „uanset at alle slige Sager skulle forhøres paa Raadhuset og Bytinget af verdslig Övrighed og ikke udi Vinkler af geistlige Folk om Nattetide, „ligesom de og formeente, at Byfogden var partisk i Sagen, da en af „de berygtede Qvinders Sön havde hans Söster tilægte.” Byfogden erklærer, at han havde handlet efter Borgemesteren Albret Albretsens Befaling og denne paaberaaber sig, dertil at være beordret af Walkendorf og Corfütz Vifferdt. Walkendorf staaer nu frem og forklarer, at hvad der var skeet ikke var foretaget i den Hensigt, at Præsterne skulde holde noget Forhör, men da Anne Coldings allerede var dömt til at brændes den næste Fredag, var det en christelig Övrigheds Pligt at sende Præsterne til hende for hendes Saligheds Sag, og at dersom Byfogden eller Præsterne anderledes havde gjort, maatte de selv forsvare det; iövrigt tilføjer han, „at den Tid skal hun ikke heller noget have bekjendt om Skibsflaaden, men derom er siden blevet rygtbart.” Denne uden videre Forklaring fremsatte Yttring bliver paafaldende, naar man lægger Mærke til, at Anne

Coldings i et Kongebrev, dat. Koldinghuus d. 22 Jul. 1590 (Danske Mag. III R. 1. 52) omtales som en af de Qvinder, der vare beskyldte „for at have været med at forgjøre og omkomme Kongens Skibsflaade, og at dette Kongebrev netop er foranlediget ved et Andragende fra Walkendorfs Vederpart Admiral Munk, som klagede over, at der ikke var taget nøjagtig Vissen for de ommeldte tre Qvinder. Man kunde vel derfor tænke sig det muligt, at Walkendorf paa en eller anden Maade kunde have været interesseret i ved Præsternes Hjælp at faae udbragt en Bekjendelse af Anne Coldings i Henseende til Skibsflaaden, hvis Uheld da ikke kunde tilregnes ham, eller at i al Fald hans Fjender have villet give hans Fremgangsmaade et saadant Udseende. Det sidste vilde udentvivel være det rimeligste, dersom ikke den hele Anklage snarere skulde rejse sig fra en personlig Animositet mod den ny Byfoged, hvilket baade Hentydningen paa hans Svogerskab med en Søn af en af Troldqvinderne og Anklagernes tidligere Stilling gjør meget sandsynligt. Byfogden bliver iøvrigt ved Dommen naturligtvis frifunden, da han havde handlet efter Borgemeesterens Ordre. Af den mellem Munk og Walkendorf afsagte Herredagsdom faaer man i Henseende til Sagens Realitet ingen videre Oplysning end den, *Slange* allerede har meddeelt, men dog sees det deraf, at *Slange* har Uret, naar han antager, at der herskede den bedste Forstaaelse mellem Regjeringsraaderne eller som han udtrykker sig (S. 9) „at de alle stedse spændte sammen med en saadan Enighed, at det ikke anderledes kunde gaae til end meget vel og fornufteligen.” Thi det fremgaaer tydeligt af Munks Yttringer under Sagen, at det især er Uvillie mod Walkendorf, der havde faaet det øverste Tilsyn med Flaaden, uagtet Munk var Admiral, som har bevæget Munk til at rejse Sagen; efterat han nemlig har klaget over, at det har manglet paa tilbørligt Tilsyn med Skibene, tilføjer han: „og efterat haat til Admirals Bestilling for nogle Aar forleden er af vor kjære Hr. Fader, sal. og højlovl. Ihukommelse naadigst bleven betroet, som til for^{ne} vore Orlogskibe kunde og burde at have Opseende, skal for^{ne} Christoffer Walkendorf dog imod samme hans tilbetroede Amt (Embede) og Bestilling have forhvervet vor kjære Herr Faders Brev og Befaling, at han med alting baade paa Holmen for vort Slot Kjöbenhavn og med Orlogskibene skulde have et flittigt og tilbørligt Opseende, at al Ting derudi af hvis ham tilforn var tilbetroet, ham (Walkendorf) igjen er blevet befalet,

hvorfor han nu havde Tiltale til ham etc.” — Det er iøvrigt forunderligt, at den Dom, som overgik Walkendorf paa samme Herredag angaaende *Heinsens* Henrettelse og som iøvigt vidner om, at hans Anseelse og Stilling som Regjeringsraad ikke befriede ham for Ansvar og Domfældelse, hverken findes i Rigens Dombog eller i Geheime-Archivet.

Paa samme Dag, da Dommen i Sagen mellem Peder Munk og Walkendorf blev afsagt, underkjendte Kongen og Rigets Raad to Domme, hvorved Kjöbenhavns Raadstueret i en Vindicationssag havde erklæret sig for Principet: *Haand skal Haand faae* (Hand muss Hand wahren). I begge disse Sager var der Spørgsmaal om Guldkjeder, som vare blevne pantsatte af dem, der havde modtaget dem tillaaens eller i Depositum, og i det Magistraten havde antaget, at Ejeren maatte holde sig til dem, til hvem han havde betroet dem, paaberaaber den sig under Sagen, „at den ikke kunde anderledes dömmes end som den gjort havde og efter den Viis og Skik, som hidtil har været holdet med Pant og haandfaaet og fortroet Gods, men hvis nogen anden Forordning derom gjøres, vilde de aldeles dem derefter rette.” Rigsraadet holder sig derimod til, at ingen kunde have Adkomst uden af rette Ejer og Lovens Bestemmelser om Ubhjæmmelt; det er Jydske Lovs 1. 41, som her ved tilsigtes, men som kun omhandler Salg af Jord, hvorfor der ogsaa i den ene Dom tilføjes, „som i lige Maade kun forstaaes om Pant,” en analogisk Anvendelse, som vel fortjener at bemærkes, da Christian den 5tes D. L. 5—7—15 ikke har nogen anden Kilde i den ældre Lovgivning, end denne ved Praxis hjemlede analogiske Anvendelse af J. L. 1. 41. Hvad det omhandlede Retsspørgsmaal angaaer, saa er det andensteds bemærket*), at det maatte ansees tvivlsomt paa Grund af Provinciallovenes Bestemmelser, om den strænge Vindication var anvendelig i de Tilfælde, hvor Ejeren selv frivillig havde skilt sig ved Tingens Besiddelse. Senere har Forfatteren af en interessant Afhandling: „om Vindicationsrätten till Lösören enligt Sveriges Lag” i det af Hr. Hofretraad *C. Schmidt* udgivne Juridiskt Arkiv VII. 46 antaget, at de gamle danske Love paa Grund af Naboskabet til Tydskland havde i Henseende til laant og lejet Gods adopteret den tyske Retssætning „Hand muss Hand wahren,” saaledes som den blev forstaaet i adskillige tyske Handelsstæder, og

*) Kolderup-Rosenvinges danske Retshist. § 107 i Slutn.

de to her omhandlede Domme bekræfte unægtelig, at en saadan Praxis havde dannet sig i Kjöbenhavn. Men ligesom Rigsraadet ikke har villet erkjende, at den grundede sig i Lovene, saaledes turde heller neppe det Argument, som hiin Forfatter henter fra Jydske Lovs II. 70 (Kilden til D. L. 5—8—5) holde Pröve. Thi vel er det sandt, at dette Lovsted henviser Ejeren til at holde sig til Laantageren allene, ikke til Udlægshaveren, men det maa vel bemærkes, at det kun er under den Forudsætning, at Ejeren har udlaant sin Ting til *lovfældt Mand*, hvoraf netop maa sluttes, at han i modsat Fald ogsaa kunde have holdt sig til Udlægshaveren.

Endnu et Par andre Domme fra samme Herredag bleve meddelte, som have retshistorisk Interesse; den ene af disse erkjender i en Ejendomstvist, at Hævd ansees for Erhvervelsesmaade, uagtet Besidderen har havt ulovlig Adkomst; thi efterat Besidderen Otto Norby deels havde paaberaabt sig det Skjøde, som hans Svigerfader Claus Basse havde udstedt til sin Datter paa Ejendommen, deels paaberaabt sig mere end 20 Aars Hævd, og hans Broder og Svoger derimod havde indvendt, at Skjødet maatte være ulovligt, som stridende mod J. L. 1. 14, der ikke tillader at give et Barn noget uden at fyldestgjøre de övrige, og „at ingen kunde tilholde sig Hævd paa ulovlig Adkomme,“ hedder det i Dommens Conclusion: „sagde Vi derpaa saaledes af for Rette, at hvad samme Skjøde belanger, da er det gjort *imod Loven*; thi at Fader ikke maa sælge det ene Barn noget udi Haand og vægre det andet, og derfor haver for^{ne} Skjøde intet paa sig, uden saa er, at for^{ne} Otto Norby kan bevise, hans Hustru 20 Vinters Hævd at have havt paa denne Gaard uillet og ukiert efter Recessens Lydelse*), da nyder hun den angerlös.“ Ved denne Dom har Meddeleeren fundet sin i Retshistorien § 130 fremsatte Paastand stadfæstet.

Den næste Dom tilpligter en Lehnsmand at suspendere en af ham antagen Herredstings skriver, som offentlig havde været beskyldt for uærlig Sag, indtil han fralægger sig Beskyldningerne eller Forlig derom indgaaes. Da der i den ældre Lovgivning ingen andre Kilder findes til Lovens 1—5—2 og 3—4—4 end Christian d. Ades Fdg. 7 Apr. 1619 og st. Rec. 2—3—1, som dog kun handle om Borgermester og Raad

*) Cold. Rec. Cap. 50.

i Kjøbstæderne, er denne Dom mærkelig, fordi den allerede i 1590 antager den samme Grundsætning, som Christian d. 5tes Lov vedkjender sig i Henseende til Beskyldninger, som offentlig fremføres mod Embedsmænd.

Endelig fremlagdes den Herredags Dom, der under den urigtige Benævnelse af et Svar af K. Christian d. 4de citeres i Suhms Samlinger 1 Bd. 2 H. S. 105, hvorved en Landstingdom, afsagt af Landsdommeren i Lolland og Falster, stadfæstes, som erklærer det for urigtigt, at 13 Nævninger vare udnævnte for at dømme om, hvem der havde dræbt en Hest, der var funden død paa Marken, uagtet Mogens Gjõe, hvis Bonde ejede denne Hest, paastod, at det var sædvanligt paa Smaaøerne at tage Nævninger i alle Tvivlsager og paaberaabte sig blandt Brugen af de saakaldte „Gaasenævn“, hvorved vel ikke kan forstaaes andet end Nævn til at paadømme Sager om Drab paa Gjæs. Om saadan Brug siger nu Dommen, „at hverken Loven eller Recessen tilholder, Nævn paa saadanne døde Best at maa tages, tilmed vilde det give stor Vidtløflighed og et ondt Exempel her udi Riget, om Nævn skulde tages paa hvert dødt Nød, som fandtes paa Marken.”

Selskabet modtog følgende Skrifter:

Flora Batava No. 147.

Geschiedkundig Onderzoek van de Koophandel der Friezen van de vroeysten Tyden tot aanden dood van Karel den grosten, door Jacob Dirks. Utrecht 1846. 8.

Quæssiones de bello punico primo, auctore H. C. Michaelis.

Aanteckningen van het Verhandelte in de Sectic-Vergaderingen van het provincial Utrecht genootschap van Kunsten en Wetenschappen 1845. Utrecht 1846 8.

Mithridates VI Eupator, König von Pontus, vier Bücher von P. S. Frandsen, Prof. am Gymnasium in Altona. 1stes Buch: Geschichte des Mithridates zum eigenem Regierungsantritt. Altona 1847. 4.

Nouveaux mémoires de la société impériale des Naturalistes de Moscou. Tome VIII.
